

УДК 378:37(477)-044.247

Олена Сергійчук, Юлія Багно

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ОСВІТЯНСЬКИХ РЕФОРМ НА СУТНІСТЬ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В статті розкрито сучасний стан вищої педагогічної освіти України, основні проблеми і перспективи її розвитку у контексті Болонського процесу та євроінтеграційних процесів. Досліджено особливості професійної підготовки майбутнього вчителя на сучасному етапі становлення вищої педагогічної освіти, виявлено актуальні підходи до вдосконалення організаційних основ професійної підготовки майбутніх вчителів. Автори акцентують увагу на пріоритетні напрямки реформування і модернізації вищої педагогічної освіти в контексті євроінтеграційних реформ вищої освіти, а також врахування національних підходів до організації навчання, змісту освіти, традицій у підготовці майбутніх педагогів.

Ключові слова: педагог, Болонський процес, європейський освітній простір, євроінтеграційні реформи, кредитно-трансферна система навчання, мобільність студентів.

В статье раскрыто современное состояние высшего педагогического образования Украины, основные проблемы и перспективы ее развития в контексте Болонского процесса и евроинтеграционных процессов. Исследованы особенности профессиональной подготовки будущего учителя на современном этапе становления высшего педагогического образования, выявлены актуальные подходы к совершенствованию организационных основ профессиональной подготовки будущих учителей. Авторы акцентируют внимание на приоритетные направления реформирования и модернизации высшего педагогического образования в контексте евроинтеграционных реформ высшего образования, а также учет национальных подходов к организации обучения, содержания образования, традиций в подготовке будущих педагогов.

Ключевые слова: педагог, Болонский процесс, европейское образовательное пространство, евроинтеграционные реформы, кредитно-трансферная система обучения, мобильность студентов.

The article disclosed the modern state of higher pedagogical education of Ukraine, the main problems and prospects of its development in the context of the Bologna process and the European integration processes. The peculiarities of professional preparation of future teachers at the present stage of development of higher pedagogical education, identified current approaches to improving organizational foundations of professional training of future

teachers. The authors focus on the priority areas of reform and modernization of higher pedagogical education in the context of the European integration reforms in higher education, as well as the national approaches to education, content of education, and traditions in training future teachers. The authors note that according to the proposed strategy of modern teacher needs to adequately respond to innovative changes in society in General and education in particular, to be able to mobilize for effective adaptation in complex social dynamics, to seek the growth of their own potential through familiarity with the achievements of other cultures and alternative academic traditions, to master modern technologies.

Key words: *teacher, Bologna process, European educational space, the European integration reforms, the credit-transfer system of education, mobility of students.*

Прагнення до європейської інтеграції суттєво впливає на всі сфери життєдіяльності Української держави, включаючи і вищу освіту. Наразі Україна чітко окреслила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, активно здійснює модернізацію освітньої системи у контексті вимог Болонських угод. Підготовка педагогічних кадрів, їхнє професійне вдосконалення є важливою умовою модернізації вищої освіти. Основоположні принципи модернізації вищої освіти визначено Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.), Національною стратегією розвитку освіти України на 2012–2021 рр., Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті, Концепцією педагогічної освіти та іншими держаними документами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій проблеми вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога та сучасних тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти в Україні сприяли дослідження А. М. Алексюка, В. П. Андрущенко, О. В. Глузман, І. Я. Зязюна, М. Б. Євтуха, В. Г. Кременя, Н. Г. Ничкало, С. М. Ніколаєнка та ін.

На сьогодні участь у Болонському процесі вимагає створення і просування європейської зони вищої освіти. Відповідно до останніх основних міжнародних документів щодо Болонського процесу: «Болонський процес: створення і підключення національних, регіональних і глобальних просторів вищої освіти (Бухарест, Румунія 2012 р.); «Болонський процес у 2015 році, досягнення і наступні кроки» (Єреван, Вірменія 2015 р.) виникла необхідність прийняття системи академічних ступенів, через упровадження додатку до диплому; упровадження системи кредитів за типом європейської системи трансферу кредитів (ECTS); сприйняття мобільності студентів, викладачів, науковців в європейському регіоні; сприйняття європейської співпраці в забезпеченні якості освіти для розроблення порівнюваних критерій і методологій; сприйняття необхідним європейським поглядам у вищій освіті, особливо щодо розвитку

навчальних планів, міжінституційного співробітництва, схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки і наукових досліджень тощо.

Метою написання статті – проаналізувати особливості розвитку вищої педагогічної освіти в Україні в умовах впливу євроінтеграційних освітанських тенденцій.

Виявити актуальні підходи до вдосконалення організаційних основ професійної підготовки майбутнього педагога в контексті вищої педагогічної освіти в умовах впливу євроінтеграційних тенденцій.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки визначено комплекс заходів щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні, стрижнем якої є розвиваюча, культуро творча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого вирішення професійних проблем [4].

Основними принципами розвитку вищої освіти в Україні в рамках Болонського процесу є:

- створення інноваційного простору на основі освітньої і наукової підтримки;
- адаптація системи вищої освіти України до норм, стандартів і основних принципів Європейського простору вищої освіти;
- забезпечення соціального контексту вищої освіти, який надасть можливість випускникам вищих навчальних закладів формувати свою професійну кар'єру.

Адаптація системи вищої освіти в Україні до Болонського процесу передбачає врахування національних підходів до організації навчання, змісту освіти, традицій у підготовці майбутніх фахівців з вищою освітою. Міністерство освіти і науки України особливу увагу приділяє тому, щоб кожен університет, поряд із врахуванням загальних рекомендацій та порад міністерства для всіх університетів країни, формував своє власне освітнє середовище, культуру організації навчання, культуру викладачів і студентів, культуру оцінювання навчальних досягнень студентів, культуру забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців та науково-педагогічних працівників.

Нині основними завданнями розвитку педагогічної освіти є :

- забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутнього педагога на засадах особистісної педагогіки;
- проведення змісту фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних працівників до відповідності вимогам інформаційно-технологічного суспільства та змінам, що відбулися в загальноосвітній середній школі;

– модернізація освітньої діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах на основі використання новітніх педагогічних, інформаційних та комп'ютерних технологій і створення нового покоління засобів навчання;

– запровадження двоциклової підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра і магістра;

– удосконалення системи відбору молоді на педагогічні спеціальності, розширення цільового прийому та запровадження підготовки вчителя на основі договорів;

– удосконалення мережі вищих навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти з метою створення умов для безперервної освіти педагогічних працівників [3, с. 297, 298].

На сьогодні вища педагогічна освіта є одним із основних факторів формування професійної зрілості вчителя, бо суттєво впливає на інноваційну спрямованість педагогічної діяльності, без якої неможливо досягти високого рівня професіоналізму. Саме вищий педагогічний заклад покликаний розробляти нові методики й технології навчання та виховання, що мають допомогти майбутньому педагогу досягти високого рівня викладання, якості знань учнів, сприяти його професійному зростанню [8, с. 51].

Підвищення якості вищої педагогічної освіти, забезпечення її мобільності, привабливості, конкурентоспроможності на ринку праці вимагає подальшого вдосконалення організації навчального процесу у вищих навчальних закладах на засадах гуманності, розвитку і саморозвитку студентів та передбачає: впровадження кредитно-трансферної системи навчання; використання інформаційно-комп'ютерних технологій і мультимедійних засобів; індивідуалізацію навчально-виховного процесу та посилення ролі самостійної роботи студентів; впровадження електронних засобів навчання, комп'ютерних навчальних програм; технічну і технологічну модернізацію навчальних лабораторій та засобів навчання; використання сучасних систем контролю якості знань студентів та проведення моніторингу якості освіти.

Зазначені вимоги до педагога як фахівця на глобальному ринку праці набули особливого звучання при розробці стратегій академічної мобільності, окреслених у Педагогічній Конституції Європи. У ній зазначено, що характерною особливістю становлення та функціонування нового вчителя є високий рівень його академічної мобільності – здатності адекватно реагувати на зміни педагогічної реальності, знаходити відповіді на виклики епохи, пересуватись у педагогічному просторі відповідно до завдань, актуалізованих суспільною освітньою політикою або ж у відповідь на зміну життєвих обставин [5].

Відповідно до пропонованої стратегії сучасний вчитель має адекватно реагувати на інноваційні зміни у суспільстві загалом та освіті зокрема, уміти мобілізуватися для ефективної адаптації у складній

соціальної динаміці, прагнути зростання власного потенціалу через знайомство з досягненнями інших культур та альтернативних академічних традицій, оволодівати сучасними технологіями.

Розвиток університетської педагогічної освіти, на нашу думку, можливий за умови утвердження відкритості до інновацій на міжнародній співпраці на усіх щаблях університетського життя. На сьогодні ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» пропонує разом з зарубіжними вузами, зокрема, Університетом імені Т. Г. Масарика (м. Брно, Чеська республіка), Карловим університетом м. Прага (Чеська республіка), Гданським університетом (Польща), Університетом імені Миколи Коперника в Торуні (Польща), Університетом Магденбург-Штендаль (Німеччина) академічні обміни, роблячи значний крок у розвиток відкритості як фундаментальної ознаки університетського середовища на початку третього тисячоліття.

На останній конференції міністрів освіти Європи, що відбулась у м. Єрвані в 2016 році, було наголошено, що особливої уваги заслуговує соціальний вимір вищої освіти, і саме в зазначеному контексті мають реалізовуватись програми академічної мобільності. Міністри на зустрічі сформулювали наступне бачення: «...Ми будемо забезпечувати можливості для мобільності студентів та співробітників, роблячи усе можливе для їхнього повернення... Ми би хотіли сприяти мобільності студентів, що здобувають педагогічну освіту, виходячи з усвідомлення важливої ролі, якої вони відіграють у підготовці майбутніх у підготовці майбутніх поколінь європейців» [2, с. 10].

Важливою нормою Болонської співдружності освітян є інноваційність освіти, підвищення мобільності викладачів і студентів, самостійності студентів, рівня їхньої самоорганізації. Болонський процес стимулює створення відповідних порівняльних систем організації навчання та виховання майбутнього педагога, рівня кадрового і науково-методичного забезпечення, якості навчального процесу, ефективності реалізації його різноманітних моделей і механізмів [1, с. 8]. Інноваційна освіта передбачає навчання у процесі створення нових знань, що реалізується за рахунок інтеграції фундаментальної науки, навчального процесу і педагогічної практики. Адже, важливим є те, що інноваційність орієнтує не стільки на передачу знань, які постійно старіють, а на оволодіння базовими компетенціями, що дають можливість самостійно набувати необхідних знань, вибір студентами певних навчальних курсів та спецкурсів.

Болонська система пропонує кредитно-трансферну технологію навчання, яка має такі особливості: індивідуальний режим навчальної роботи, а саме, домінування самостійної пізнавальної діяльності; створення спеціальних матеріалів для самостійної роботи; зміна функцій викладача (організація, керівництво, загальна орієнтація у навчальному

процесі, консультування, контроль); зміна позиції студента (ініціативність у режимі роботи над навчальним матеріалом, відповідальність за виконання намічених планів і т. д.). Кредитно-трансферну систему навчання можна назвати особистісно орієнтованою, оскільки вона орієнтована на формування та розвиток студентів як суб'єктів навчального процесу і спрямована на саморозвиток та самоактуалізацію студентів через індивідуалізацію та самостійну пізнавальну діяльність. Реалізації вище означених особливостей навчально-виховного процесу сприяє організація самостійної роботи. Саме її впровадження створює надійні основи для розвитку ініціативи та самостійності, здійснення диференціації та індивідуалізації навчання, формування в студентів власних поглядів і переконань.

Наступний напрям розв'язання проблеми пов'язаний із залученням студентів до активних наукових пошуків. Саме організація науково-дослідної роботи забезпечує можливість реального активного співробітництва між викладачем і студентом, між студентом і учителем, а також між студентом та учнем (під час педагогічної практики), що значно прискорює формування відповідальності, посилює інтерес до педагогічної теорії. Самостійна науково-дослідна робота спонукає по-іншому розглядати суть і зміст педагогічних дисциплін. Таким чином принципово змінюється характер пізнавальної діяльності: замість відтворення і закріплення знань – самостійний пошук елементів творчого досвіду, які входять у зміст освіти.

В освітянській практиці сьогодні повинні домінувати підходи зорієнтовані не на «накачування» інформацією, а й активний її пошук та використання. В зв'язку з обмеженням часу взаємодії викладача і студента процес засвоєння нових знань уповільнюється, тож тут головним резервом має стати включення студентів в самостійну роботу. Даний процес має супроводжуватись передусім навчанням студентів, вже починаючи з першого курсу, можливостям і засобам активного пошуку знань з ознайомлення з дисципліною «Основи наукових досліджень», а їх самостійна робота має постійно направлятись і корегуватись викладачами відповідних дисциплін.

Особливу роль в професійному самовдосконаленні відіграє дисципліна «Педагогічна майстерність», вивчення якої забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких важливих властивостей, на думку вчених, належить гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності та педагогічна техніка [6, с. 30].

Педагогічна підготовка студентів значно ускладнюється відсутністю до цього часу науково обґрунтованої професіограми педагога. За таких умов кожен викладач, виходячи з особистого бачення образу педагога, намагається визначити потребу певних знань, умінь і навичок, якими має

оволодіти студент у процесі вивчення тієї чи іншої педагогічної дисципліни. Відсутність чіткого бачення мети навчального предмета негативно позначається на мотиваційно-стимулюючому компоненті педагогічного процесу. Студенти досить часто не усвідомлюють значущості тієї чи іншої педагогічної дисципліни в професійному становленні. Це спричиняє те, що рушійною силою навчальної діяльності виступає здебільшого зовнішня мотивація (страх перед викладачем, прагнення отримати високий бал тощо), а внутрішня мотивація (зацікавленість процесом і результатами професійного становлення) майже не діє на студента.

Слід також врахувати, що на ставлення студентів до навчання, а отже, і на якість педагогічної підготовки, впливає не лише зміст навчальної дисципліни, а й суттєве значення має організація навчального процесу. Саме тоді, коли студенти матимуть можливість проявляти ініціативу, самостійність і творчість, можна очікувати належної мотивації навчальної діяльності.

Сьогоднішнє соціальне замовлення України щодо професійної підготовки майбутніх педагогів актуалізує сутнісний зміст педагогічної освіти, її діяльнісний характер, спрямований передусім на оволодіння фахівцем практичними вміннями й навичками організації навчально-виховного процесу. У цьому контексті особлива роль відводиться педагогічній практиці у ВНЗ. Вона дає студентам можливість відчутти значущість педагогічної теорії для професійної діяльності, апробувати рівень своєї підготовки, посилює інтерес до наукових джерел. Метою педагогічної практики є оволодіння студентами сучасними методами і формами організації навчально-виховного процесу в освітніх установах, формування на базі знань, отриманих у вищому навчальному закладі, професійних умінь і навичок для самостійної роботи за отриманою спеціальністю; прийняття самостійних рішень у процесі конкретної роботи в реальних умовах; виховання потреби систематично поновлювати свої знання і творчо застосовувати їх у практичній діяльності [7]. Тому правильна організація практики, наголошують педагоги, сприяє формуванню умінь і навичок помічати й аналізувати педагогічні явища і процеси, відчувати всю складність і водночас привабливість обраної професії. Однак, незважаючи на особливу роль педагогічної практики в професійному становленні студентів, як майбутніх учителів, сьогодні намітилась тенденція до поступового згортання окремих її видів. Зокрема це стосується дидактичної та пропедевтичної (навчально-виховної) практик. Однією з причин є відсутність умов для її якісного проведення: школи не зацікавлені у студентах-практикантах, які поки що не можуть нічим допомогти учителям, а лише спостерігають за результатами їх праці.

Необхідність занурення студента (майбутнього педагога) в педагогічне середовище зумовлена усвідомленням гармонізації

інтелектуальних, емоційних, духовно-моральних і особливо професійних якостей майбутнього фахівця освітньої галузі. Особливо значимим є формування інтелектуальної педагогічної еліти на засадах навчально-пізнавальної діяльності, професійного саморозвитку, самоствердження особистості, прояву її культури, інтелігентності й творчого стилю діяльності в реальних умовах школи.

Сучасний стан розвитку суспільства потребує такої підготовки педагога, яка зорієнтована на саморозвиток і самовдосконалення вчителя, здатного творчо працювати. Саме тому, вкрай необхідним є пошук нових підходів, які дозволяють досягти нової якості у дидактичній і методичній підготовці майбутнього вчителя сучасної школи. Адже, діюча система педагогічної освіти недостатньо сприяє повній реалізації творчого потенціалу майбутнього вчителя сучасної школи та не задовольняє його потреб у професійному становленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. М. Академічна мобільність в українському просторі вищої освіти: реалії, виклики та перспективи розвитку / В. М. Андрущенко // Вища освіта України. – № 2. – 2016. – С. 5–11.
2. Андрущенко В. М. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В. М. Андрущенко // Вища освіта України. – № 1. – 2004. – С. 5–9.
3. Будає В. Д. Якість педагогічної освіти – майбутнє України / В. Д. Будає // Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку : Зб. статей до традиційної IV Всеукр. наук.-практ. конференції. – Миколаїв : Вид-во МФ НАУМА, 2002. – С. 3–6.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf](http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf).
5. Педагогічна Конституція Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arpue.npu.edu.ua/uk/chasopys-yevropeiski-pedahohichni-studii/pedahohichna-konstytutsiia-yevropy>
6. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – 2 ге вид., допов. і переробл. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
7. Положення про проведення практики студентів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Затверджено рішенням Вченої ради університету від 30.08.2013 року. – Протокол №1.
8. Сипченко В. І. Роль педагогічного університету у формуванні професіоналізму вчителя / В. І. Сипченко // Вісник Черкаського університету. – Серія: Педагогічні науки. – Вип. 136. – Черкаси, 2008. – С. 51–54.